

10. *Goncharenko, S.* (1997). *Ukrai'ns'kyj pedagogichnyj slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]*. K.: Lybid'. 375 s. (in Ukrainian).
11. *Krashneva, O. E.* (2005). *Filosofija obrazovaniya (social'no-filosofskij analiz predmetnoj oblasti) [Philosophy of education (socio-philosophical analysis of the subject area)]*: dis. ... kand. filos. nauk. Rostov-na-Donu, 2005. 179 s. (in Russian).
12. *Zakon Ukrainy. Pro osvitu [Law of Ukraine. About education]*. *Zakon vid 05.09.2017. № 2145-VIII.* (2017). Kyi'v. Verhovna Rada Ukrainy. 127 s. (in Ukrainian).
13. *Mesjac, C. B.* *Priroda* (2010). *Novaja filosofskaja jenciklopedija [Nature. New Philosophical Encyclopedia]*: v 4-h tt. T. 3. *V. S. Stepin, G. Ju. Semigin* (red.). M.: «Mysl'». S. 346–352. (in Russian).
14. *Novikov, A. M.* (2013). *Pedagogika: slovar' sistemy osnovnyh ponjatij [Pedagogy: Dictionary of the System of Basic Concepts]*. M.: Izdatel'skij centr IJeT. 268 s. (in Russian).
15. *Filosofija osvity [Philosophy of education]*. *Andrushhenko V., Peredbors'ka I.* (red.). (2009). Kyi'v. Vyd-vo NPU imeni M. P. Dragomanova. 329 s. (in Ukrainian).
16. *Rybakov, N. S.* (2009). *Metafizika obrazovaniya v informacionnuju jepohu [Metaphysics of education in the Information Epoch.]*. *Filosofija obrazovaniya*. № 4 (29). S. 10–19. (in Russian).
17. *Serebrjans'ka, I. M.* (2018). *Osvita v Ukraini: sposterezhennja kriz' pryzmu movnoi' kartyny svitu: monografija [Education in Ukraine: observation through the prism of the language picture of the world]*. Harkiv. 2018. 416 s. (in Ukrainian).

Received 15.09.2020

Accepted 25.09.2020

DOI: 10.15421/272017

УДК 168.74

Марія-Катерина Павчук

*Кафедра філософії, Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, Чернівці, Україна*

НЕОПРАГМАТИЗМ РІЧАРДА РОРТІ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМАТИКИ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ НАУКИ

E-mail: katyapavchuk@meta.ua

Анотація. У даній статті досліджено актуалізацію філософії неопрагматизму та її взаємозв'язок з лінгвістичною та аналітичною філософією.

Внесок до прагматичного повороту філософії вивчає, як ці різні дискурсивні стратегії пов'язані між собою і в чому полягає їх доречність до взаємозв'язку між прагматизмом і філософією в цілому. Філософія, за Рорті, як і культура загалом, є не пошуком істини, а розмовою та комунікацією. Переорієнтація з пізнання та істини на розмову і комунікацію могла б створити основу для втілення в життя нового типу філософії, побудованої не на об'єктивності, а на іронії та солідарності. Головний позитив деконструктивістського проекту Рорті полягає у стимуляції філософів із табору раціоналістів вдосконалювати інструментарій, необхідний для вирішення нових конструктивних завдань. В історії філософії таким завжди був наслідок радикалістської романтичної критики. Лінгвістична філософія і неопрагматизм виявились напрямками, які, зародившись у межах сциєнтистського способу теоретизування, виявились цілком пристосованими до синтезу своїх ідей з побудуванням течій, які традиційно інтерпретують як антисциєнтистські. Це повною мірою стосується лінгвістичної філософії **Л. Вітгенштейна** і його послідовників, неопрагматистів У. Куайна, Д. Девідсона, М. Уайта, Р. Рорті та інших. Серед сучасних дослідників дану тему розробляли А. Ф. Грязнов, Ю. В. Жарких, У. Г. Труїта, І. С. Добронравова.

Ключові слова: неопрагматизм, комунікація, універсалії, сциєнтизм, раціональність, Річард Рорті.

Mariia-Kateryna Pavchuk

*Department of philosophy, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Chernivtsi, Ukraine*

RICHARD RORTY'S NEO-PRAGMATISM IN THE CONTEXT OF THE PROBLEMS OF MODERN PHILOSOPHY OF SCIENCE

Abstract. This article examines the actualization of the philosophy of neopragmatism and its relationship with linguistic and analytical philosophy. The contribution to the pragmatic turn of philosophy examines how these different discursive strategies relate to each other and what their relevance to the relationship between pragmatism and philosophy in general is. Philosophy, according to Rorty, like culture in general, is not a search for truth, but a conversation and communication. The reorientation from knowledge and truth to conversation and communication could create a basis for the implementation of a new type of philosophy, built not on objectivity but on irony and solidarity.

The main positive of Rorty's deconstructivist project is to stimulate philosophers from the camp of rationalists to improve the tools needed to solve new constructive problems. In the history of philosophy, this has always been the result of radical romantic criticism. Linguistic philosophy and neo-pragmatism turned out to be directions that, born within the scientific method of theorizing, turned out to be fully adapted to the synthesis of their ideas with the construction of currents, which are traditionally interpreted as anti-scientific.

This fully applies to the linguistic philosophy of L. Wittgenstein and his followers, to the neo-pragmatists W. Quine, D. Davidson, M. White, R. Rorty and others. Among modern researchers this topic was developed by A. F. Gryaznov, V. Y. Zharkikh, U. G. Truita, I. S. Dobronravova

Keywords: neopragmatism, communication, universals, scientism, rationality, Richard Rorty.

Актуальність дослідження зумовлена ключовими тенденціями розвитку філософії науки та потребою розгляду неопрагматизму як філософії дії та результату, що є затребуваним у сучасних умовах. Творчу спадщину засновника неопрагматизму Річарда Рорті досліджували Р. Апресян, Р. Бернстайн, П. Блум, Ж. Буврес, Дж. Ватімо, П. Вериліо, Ж.-К. Вольф, Ю. Габермас, І. Джохадзе, Д. Денет, Д. Девідсон, Ж. Деріда, В. Куайн, В. Куренной, А. Левізон, Т. Левін, Ж.-Ф. Ліюгар, Т. Нагель, К. Нільсен, А. Парамонов, Х. Патнем, В. Руднев, А. Риклін, В. Селларс, Ф. Фарел, Я. Хінтіка Н. Юліна й ін. В Україні філософію прагматизму та неопрагматизму досліджували Ф. Бацевич, А. Богачов, І. Добронравова, В. Єрмоленко, В. Жарких, О. Засенко, К. Климова, Р. Кобець, О. Колісник, С. Кошарний, Т. Кошманова, С. Кримський, М. Култаєва, А. Лой, В. Лук'янець, А. Луцишин, О. Панченко, Н. Поліщук, Є. Причепій, В. Рижко, В. Самчук, А. Синиця, А. Тихолаз, В. Чуйко, В. Штанько, В. Ярошовець та інші. Опубліковано ґрунтовну роботу Н. Поліщук «Філософія прагматизму» (Київ, 2012).

Метою даної роботи є показати еволюційну трансформацію філософії неопрагматизму та її взаємозв'язок з іншими гілками філософії та методології науки.

Сучасні уявлення про взаємозв'язок культури і раціональності неминуче повинні розвиватись на комунікативній основі. В суб'єкт-об'єктній комунікації складаються раціональні стандарти, які задають спосіб світогляду в тому чи іншому типі культури. Комунікативний розум входить у межі безпосередньої даності знаково-символічних полів життєвого світу, освоюючи їх як невичерпний резервуар тематизації і створення нових смислів. Картина реальності постає в якості результату раціонального освоєння життєвого світу.

Першим результатом вторгнення комунікативного розуму в безпосередню даність життєвого світу виявляється створення універсальї культури, які задають цілісне бачення реальності. Універсальїї культури являють собою першу онтологічну проекцію, яка впорядковує реалії світу у сфері буденної мови. Вони не просто пропонують

учасникам комунікативної взаємодії деякі загальні риси інтерпретації людини і світу, але й несуть у собі певне ціннісне наповнення як результат первинного збагачення колективної життєвої практики. Вони варіюються у своєму змістовному наповненні залежно від типу культури й історичної стадії її існування. Габермас зазначає, що «лише в емансипованому суспільстві, де реалізовані емансипація й відповідальність його членів, комунікація перетвориться в неавторитарний й універсально практикуючий діалог, з якого будуть випливати як наша модель взаємно конструйованої ідентичності Я, так і наша ідея справжнього консенсусу» [1, с. 312].

Зміни в конкретних сегментах культурного цілого ведуть до його часткової чи повної трансформації. Зазвичай своєрідне «розмивання» раціональних стандартів тієї чи іншої форми культури в її конкретній реалізації стимулюється суб'єкт-об'єктною діалогічною комунікацією. Рефлексивне переосмислення лежачої в її основі картини світу, способів її створення, ціннісно-нормативних і філософських компонентів може привести до часткового чи радикального оновлення, втрати чи, навпаки, посилення впливу в конкретній констеляції культурних форм тієї чи іншої епохи. На поверхні трансформація раціональних стандартів виглядає як боротьба різних стратегій світогляду, стилів та програм думок і дій. Ці зміни балансу сил здатні вивести культуру на новий етап розвитку, або, навпаки, привести до її падіння.

Розгляд культури у ключі виявлення в ній комунікативних форм раціональності, які володіють відносною незалежністю від діяльності індивідуальних суб'єктів, не повинна привести до її розуміння як певної анонімно існуючої тотальності. Навпаки, комунікативна раціональність репродукується і оновлюється завдяки діяльності екзистенційного суб'єкта з властивими йому константними векторами раціонального освоєння світу. Комунікативна раціональність конструюється через діяльність індивідуальних суб'єктів. Сама ж діяльність індивідуальних суб'єктів неможлива поза комунікацією.

На початку свого формування прагматизм як філософський напрямок зазнав значного впливу романтичного трансценденталізму американського філософа, письменника, релігійного й громадського діяча Р. В. Емерсона. У цьому контексті Емерсона можна вважати «передпрагматистом»: на різних етапах власної інтелектуальної творчості про роль і значення його спадщини говорили такі мислителі як В. Джеймс, Дж. Дьюї, К. Вест, Р. Рорті. Р. Емерсон принципово акцентує увагу на притаманній прагматизму тенденції, яка полягає у зверненості до майбутнього, спрямованості на пошук філософського вирішення наявних проблем особистості та суспільства (з його інститутами політики та науки тощо) [2, с. 10].

Спираючись на лінгвістичну й одночасно на сцієнтистську установку, Річард Рорті вступає в полеміку з класичною західною філософією Нового часу. Саме тому Рорті представляє необхідним продемонструвати історичну обумовленість предметності, до якої апелює категоріальний апарат класичної філософії Нового часу. Це, в першу чергу, стосується таких фундаментальних категорій: «свідомість», «духовне», «тілесне», «самосвідомість». Всі вони, в кінцевому рахунку, є породженням культури тієї епохи, що втратила свої позитивні функції в якості іншої соціокультурної ситуації сучасності. Центральною метафорою, яка визначає долю всіх починань провідних мислителів епохи модерну, Рорті вважає образ людського розуму як дзеркала природи. Міркуючи в цьому руслі, він запроваджує ідею первинної образно-метафоричної ідеї основи філософського мислення. Розум як дзеркало природи змальовується провідними мислителями Нового часу як носій образів, одні з яких є істинними, інші – хибними. На долю філософії випадає своєрідна інспекція діяльності розуму, виявлення найбільш точних репрезентацій природних феноменів шляхом «огляду, ремонту та полірування дзеркала». Рорті вважає, що Декарт, Локк і Кант – теоретики, найбільш повно охарактеризували завдання і центр, коло проблем новоєвропейської філософії. Декарт сформулював поняття духовної субстанції, достовірно досяжної за допомогою раціональної рефлексії, а Локк розвивав власні уявлення про ментальні процеси у ключі емпіризму. Їх побудова стала основою трактування філософії як трибуналу чистого розуму, який запропонував Кант. У цьому

розумінні філософія претендує на обґрунтування всіх форм культури, виявлення їх місця в універсамі духовного життя людини.

У книзі «Філософія і дзеркало природи» він писав: «Бачити у підтриманні розмови самодостатню мету філософії і вбачати сенс мудрості у здатності її підтримати – означає бачити в людських істотах генераторів нових описів, людей, від яких варто очікувати точного опису речей» [4, с.178]. Переорієнтація з пізнання та істини на розмову й комунікацію могла б створити основу для зміни самого образу філософії і утвердження в життя нової філософської ідеології, побудованої не на «об'єктивності», а на «іронії» та «солідарності». Мета деконструктивного проекту сформульована Рорті таким чином «... підірвати довіру читача до свідомості як до чогось, про що варто мати філософську думку, до знання, яке опирається на фундамент та теорію, та до філософії, якою вона представляється після Канта» [3, с. 239]. Поняття «розмова», «комунікація», «солідарність», «іронія» Рорті обговорює з різних боків. Вивчаючи роботи Рорті, можна простежити їх інтерпретацію, яка відображає настрій і внутрішнє напруження у філософії в кінці ХХ ст.

Рорті вважає перш за все неправомірним «винаходом розуму» звернення новоевропейської філософії до аналізу свідомості як автономного носія образів реальності. Свідомість та самосвідомість не редукують ні до матеріально-тілесного, ні до соціального начал, володіють для послідовників картезіанського типу філософствування самостійним існуванням. Критикуючи подібний підхід, Рорті вважає, що картезіанські уявлення про дуальну протилежність душі і тіла логічно припускали розгляд розуму як особливого місця, де перебувають універсалії, відродження сутнісного і субстанційного типу теоретизування, укорінені ще у спадщині Платона й Аристотеля. Для того щоб сутність могла явитись, необхідне було введення принципу дзеркального простору свідомості. Подібний погляд на свідомість пов'язаний з розглядом її як невід'ємної властивості людини. Базуючись на теоретичних побудовах Вітгенштейна й Селларса, Рорті заперечує тезу про існування безпосередньо даних свідомості, які відтворюють дійсність, або будь-які феномени так чи інакше опосередковані мовою, комунікативною практикою визначеного суспільства. Свідомість особистості, в будь-якому випадку, не можна представити при всій її неповторній своєрідності як асоціативне дзеркало природи, яке несе в собі сукупність її репрезентацій.

Центральна гілка філософії Нового часу – епістемологія, яка виконує функцію пошуку непорушних підстав пізнавального процесу, критеріїв істинності знання. Вона стає, у розумінні Канта, своєрідним трибуналом розуму, здатного встановити основи і межі різноманітних форм культури. В ХХ ст. ця лінія теоретизування найбільш рельєфно представлена такими різними мислителями, як Рассел і Гуссерль. Для свого існування епістемологія також потребує тлумачення свідомості як дзеркала природи. Базуючись на ньому, вона малює картину постійного і неухильного руху людини і людства на шляху придбання нового істинного знання. Рорті критикує подібні домагання епістемології Нового часу в дусі радикального історизму, номіналізму і плюралізму. Критика програми новоевропейської епістемології пропонується ним у світлі ідей Вітгенштейна, У. Куайна, Д. Девідсона, В. Селларса, а також постпозитивістських теорій Куна і Фейєрабенда, постструктуралізму Деріди і Фуко. Ці теоретичні основи в синтезі з ідеями Хайдегера, Гадамера і Сартра слугують базою для створення його власної антиепістемологічної, герменевтичної платформи [3, с. 233–238]. Власний рефлексивний аналіз принципів і протиріч класичної епістемології Рорті не вважає антипросвітницьким, бо в ньому зберігається повага до раціональних основ людського знання, але при цьому відкидається догматична віра в магістральний шлях збільшення істинного знання, і своєрідна наперед заданість позитивного результату, до якого прагне суспільство.

Для Рорті неприйнятне програмне прагнення епістемології до обґрунтування всіх форм культури, її впевненість у можливості виявлення лінії неухильного нарощуванні об'єктивно істинного знання і висуванні значимих критеріїв його виявлення. Він розуміє, що корені прагнення до створення епістемологічних програм не тільки

в межах проекту модерності, але і в інших культурах, однак схильний говорити про історичну релятивність подібного роду починань. Пізнання трактується ним услід за Вітгенштейном як специфічний тип мовної гри. При цьому Рорті солідарний у своїй інтерпретації пізнавального процесу з холістичною теорією Куайна і Селларса, згідно з якими будь-які припущення варто розглядати не ізольовано, а в цілісному контексті тієї чи іншої мовної системи. Тільки в межах деякого типу мовної гри можна говорити, за Рорті, про визначені і значимі тільки в її межах стандарти раціональності, об'єктивності, істинності. В даній ситуації він посиляється на теоретичні висновки Девідсона, підкріплюючи власні судження матеріалом інтерпретації історії науки Куном і Фейєрабендом.

Аргументи на користь розуміння історії як процесу, позбавленого іманентної раціональної логіки і необхідності, дають, за Рорті, випадковість мови, людського самоіснування і ліберального суспільства західного типу. У своєму розумінні випадковість мови Рорті слідує теоретичним побудовам Вітгенштейна і Девідсона. Випадковість мовної творчості знаходить своє вираження у її метафоричній природі. Погляд на людину як істоту, яка наділена даром самотворення, а не виведена у своїх визначеннях із деякого об'єктивного початку світогляду, був запропонований Ніцше. Конструктивним продовженням такого тлумачення людського існування став психоаналіз Фрейда і тлумачення природи поетичної творчості Блума. Лібералізм інтерпретується Рорті як унікальне породження західної культури, вкоріненої у спадщині Просвітництва, але не обов'язково передбачає ту мову самопису, яка була запропонована в межах цієї мисленнєвої традиції. Він не згодний з Горкгаймером і Адорно, які стверджують, що трагічний фінал саморозгортання просвітницької раціональності говорить про закінчення Просвітництва у європейській культурі. Лібералізм, як продукт Просвітництва, за Рорті, потребує нової мови переопису адекватної сучасної постмодерністської ситуації. Варто розлучитися з мрією виявлення універсального раціонального обґрунтування лібералізму, спираючись на ідеї І. Берліна, Д. Шумпетера, Дьюї і Роулза. У цьому зв'язку Рорті вступає в полеміку з критикою ліберального проекту, запропонованою Фуко, і спробою його універсалістського обґрунтування в теорії комунікативної дії Габермаса, який базується на сприйнятті класичного дискурсу Просвітництва. Рорті відмовляється від розгляду лібералізму як своєрідного вищого породження історичного процесу, з тим, щоб представити виникнення ліберальних інститутів і звичаїв як конкретний підсумок розвитку західного суспільства, яке спрямоване на зниження «рівня жорстокості», яке здійснює управління через консенсус тих, ким керують, і створення максимально можливої вільної комунікації між людьми. З його точки зору, сучасне ліберальне суспільство західного типу має дозволити людині здійснити свій життєвий експеримент.

Рорті цікавиться сучасним станом філософії, її напрямками та імпульсами, векторами розвитку, які змінюються когнітивною і лінгвістичною культурою, її можливими наслідками. Як і колись Гегель, він переймається ідеєю «зловити свій час думки» і вибудувати свою *Geistes-geschichte*. Його ідея *Grand Narrative* – цікава і провокативна новація.

Безвідносно до результатів історичистської інтенції, безсумнівне одне: Рорті добре ознайомлений з тим, що відбувається в американській і європейській філософській думці. Його притягує минуле філософії, феномен її історичного часу, він з великою пошаною ставиться до тих, хто творив її. Але ще більше його приваблює теперішнє філософії, її інтелектуальна гра і повороти дискурсу. Йому зовсім не властиві хвороби професійної клановості і провінційної замкнутості, які роз'їдають сучасну філософську культуру. Рорті багато їздить по світу, прислухаючись до діалогу в середині культур, а також між культурами, задається питанням, «що заважає глобальній розмові» між культурами, і як можливі консенсус і суспільство.

Своє входження у філософію Рорті почав з вивчення спекулятивної філософії Уайтхеда, метафілософської й історіографічної концепції Маккеона. Пройшов школу аналітичної філософії, підготував онтологію «Лінгвістичний поворот» і написав

передмову до неї, де він намагався розібратись у значимості позитивістсько-лінгвістичних новацій для переорієнтації сучасної думки. Специфічна мета філософії потребувала розгляду сучасної думки в ширшому діапазоні. Рорті їде в Європу, захоплюється ідеями Хайдеггера, Фуко, Деріди, Гадамера, бере участь у дискусіях постмодерністів, «деконструктивістів», представників герменевтики. Результатом його роздумів стала книга «Філософія і дзеркало природи», яка представляє собою масову атаку на ідею «філософії як епістемології». Одночасно намагається звести мости між європейською і американською традиціями, що потребувало ближчого знайомства з американською спадщиною. Занурившись у неї, він знаходить для себе багато стимулюючого в американській класиці, перш за все у Джеймса і Дьюї [4, с. 156–189]. Їх вплив, за його зізнанням, виявився достатньо сильним, щоб розгорнути стяг неопрагматизму, а потім відкинути частку «нео» – «прагматизму». Під цим поняттям, сильно забарвленим вітгенштейнівськими і постмодерністськими тонами, він виступає з критикою академічної традиції, перш за все аналітичної, яка домінує в англослов'янському світі. Зовнішній розрив із традицією проявився тоді, коли Рорті перейшов з філософської кафедри на кафедру гуманітаристики й ідентифікував свою діяльність як «літературний критик», який, як він вважає, більше відповідає смислу філософії.

Рорті один з тих авторів, яких найбільше критикують і найбільше читають одночасно – *enfant terrible* в академічній філософії США. Девід Холл, який написав книгу «Річард Рорті – пророк і поет нового прагматизму», добре знає ситуацію в американській філософії і з цього приводу пише так: «Мало кому із сучасних мислителів властива така парадоксальність як Рорті. Незважаючи на різні рецензії в інституціональних журналах Нью-Йорка і Лондона, його праці, які наповнені ерудицією та в яких піднімаються незручні питання, продаються в таких кількостях, що закрадається підозра, що більшість філософських колег, які його критикують публічно, наодинці з собою десь під ковдрою і при світлі ліхтарика, жадно читають його книги» [5, с. 198–204].

У зарубіжній літературі є тенденція представляти Рорті філософським поетом постмодерністського типу. Саме так його змальовує Девід Холл у вищезгаданій книзі. Такий підхід присутній і в українських публікаціях про нього. Видання його книги «Випадковість, іронія і солідарність», написаної у стилі філософсько-літературної еkleктики, тільки додасть фарб на користь такого образу. Визнаючи правомірним такий образ і такий підхід, нам представляється, що при інтерпретації Рорті лише як філософського поета залишаються в тіні два дуже важливі фактори. По-перше, погляди Рорті формувались значною мірою в рамках аналітичної традиції і з неї було прийнято дуже багато. Приймаючи іншу, постмодерністську стилістику, Рорті експлуатував результати аналітичної філософії. По-друге, його поетичні інтерпретації так чи інакше пов'язані з переосмисленням «твердого ядра» філософії – метафізики, епістемології, філософії свідомості. Без врахування цих факторів, прихованої і явної полеміки з аналітичними філософами і з традиційним розумінням філософії зникає його вихідна платформа. У філософії Рорті ми акцентуємо увагу переважно на його взаємовідносинах з традиційною й аналітичною філософією. Суттєва частина філософії Рорті – філософсько-літературна критика, етико-екзистенційна проблема, а також його сприйняття та інтерпретація сучасних європейських авторів.

При аналізі творчості Рорті варто мати на увазі його складні відносини з тим, що називається філософський метод. З одного боку він скрізь і всюди декларує свою методолофію: всі методи довільні і жоден не вартий уваги. З іншого – протиставляючи свою позицію теоретичній, аналітичною він іменує свій метод історизмом. Під історизмом Рорті розуміє різні речі: виявлення того, як виникла проблема і який був її смисл у конкретному історичному контексті, як і чому вона трансформувалась, і показ втрати смислу в сучасних умовах, її іррелевантності в зміненому часі. Іноді посилається на Маркса як предтечу історизмського підходу, хоча ідея підтвердження історією об'єктивного суспільного розвитку йому абсолютно чужа. Практично не посилається на історизм Поппера, в якому фокус зміщений з етимології знання зовнішніх факторів на внутрішні – самокоригуючі механізми росту знання. Зразок

історицистського підходу Рорті радить шукати у Дьюї, який бачить у філософських побудовах ідеалізацію прагматичних цілей і настроїв людей. Дуже високо цінує Вітгенштейна і Хайдеггера. Всі ці мислителі показали, пише він, що «дослідження основ знання або моралі або мови чи суспільства можуть бути просто апологетикою, спробами надати вічний характер сучасним мовним іграм, соціальній практиці чи самого образу» [3, с. 73].

Один з головних історицистських висновків Рорті із концепції семантичної несумірності теорій полягав у такому: уявлення про «вічні проблеми», якими займалися філософи і в античності, і сьогодні не відповідає дійсності. «Є привід думати, і в часи Декарта, і в наш час, що нова проблематика насправді застаріла. Виходячи з ідей, представлених Куном і Фейєрабендом, в їх критиці підходу до історії дослідницької діяльності людини, такому бажанню варто чинити опір» [3, с. 82]. Сенси понять і проблем, які здаються схожими і перегукуються, насправді суттєво відрізняються і мають різний зміст у різних культурних контекстах. Більшість понять і проблем з часом повністю втратили зміст.

Будучи новаторською, творчість Рорті потребує нестандартних підходів. Застосування звичайних описативних методів наштовхується на перепони, які полягають у тому, що стиль дискурсу поєднує в собі і риторику, і аргумент. Наявність риторики перетворює філософію Рорті в закриту систему, яка протистоїть як внутрішній, так і зовнішній раціональній критиці. В силу цього її не можна спростувати чи розвинути, виходячи зі сформульованих у ній принципів, як це відбувається у відкритих системах (я використовую терміни «відкритий» і «закритий» у попперівському сенсі). Труднощі посилюються тією обставиною, що основний масив його роботи складає реконструкція, позитивні, конструктивні зерна приходиться розшукувати серед уламків руйнівної роботи.

Сам Рорті вважає найкращим способом критичного прочитання ним написаного «суттєво хибний» або прагматичний метод «реконтекстуалізації», виходячи з іншого драматичного контексту, інших правил гри, й альтернативної, більш привабливої метафори. Ось що він говорить з приводу «поганої» і «хорошої» критики. Зусилля «третьосортного» критика спрямовані на те, щоб витягнути всі можливі висновки з риторики мислителя, якого критикують, та захиститись від корумпованого впливу цих висновків. «Другосортний» критик піддає творчість мислителя, якого він розглядає, семантичному аналізу з метою виявити неясності та протиріччя. «Першосортний» зосереджується на оптимальній версії, не беручи до уваги неточності в аргументах. Він може не поділяти поглядів того, кого критикує, ставитися до них як до чужих, будувати свій власний образ, однак не допускати докорів, що той мислить не так, а тим більше, не намагається повернути опонента у свою віру [3, с. 71–83].

ознаками професіоналізму філософської роботи стали вважатись норми, які прийняті в науці, – строгість, смислова точність, емпірична перевірка, коректність, доказовість. Під предметом діяльності – визначений набір проблем, які піддаються семантичному, логічному, концептуальному аналізу. Вимога строгості й аналітичності вилилась в проведення великої кількості відмінностей: теоретичного – емпіричного, аналітичного – синтетичного, фактичного – ціннісного, значення – референтів, випадкового – необхідного, духовного – тілесного, науки – філософії. Зовнішнім результатом цих великих зусиль виявилось розмежування аналітичної філософії на багато течій залежно від інтерпретації критеріїв. Вони розпались на групи, які не можуть дійти до консенсуса та конкурують між собою. У взаємопов'язаних центральних областях філософії: епістемології, філософії мови і метафізиці, – свідчить Рорті, – сьогодні існує саме стільки парадигм, скільки нараховується головних філософських факультетів. Їх поле в наші дні – джунглі конкуруючих між собою дослідницьких програм, які з плином часу будуть мати короткий період напіврозпаду. Її ідентифікація за змістовною ознакою уже неможлива, хіба що у стилістичному і соціологічному сенсі.

Мрія аналітичних філософів про науковість, вважає Рорті, побудована на вірі, а саме – вірі у можливість обґрунтування знання. Можна сказати, що вона є стрижнем, серцевиною ідеології фундаменталізму, по-іншому ідеологією демаркації. Її динаміка –

пошук ясних і чітких критеріїв знання, демаркація істинного від хибного. Головне, що, на думку Рорті, характеризує сучасну епоху – це крах фундаменталізму. Провал версифікаційної стратегії неопозитивістів не був невдачею однієї з теорій. Він свідчив про неможливість обґрунтування знання загалом, про те, що вся платонівсько-декартівсько-кантивська традиція керувалась міфом – вірила в істину.

Критичні аргументи, спрямовані проти фундаменталістської концепції знання, представляються Рорті настільки незаперечними, що дозволяють, вважає він, зробити кардинальний висновок стосовно об'єкта філософської діяльності: те, що приймається людьми як філософська проблема, в дійсності є продуктом несвідомого прийняття послань, вбудованих у словник, в якому ця проблема формулюється. У світлі цього не тільки філософія, але й наука, мають бути позбавлені права на привілейований доступ до реальності.

Аналітична філософія, яка почала завойовувати американські університети з твердою впевненістю, що логічний аналіз назавжди покінчить зі спекуляцією і «літературщиною» і буде поступово наближати її до науковості, отримала, на думку Рорті, зовсім не той результат, на який розраховувала. «Поняття «логічний аналіз» обернулось проти себе і приречене на повільне самознищення. До цього веде критика «наукової мови», надана Вітгенштейном, Куайном, Селларсом, Куном. Врешті аналітична філософія виявилась без генеалогії, відчуття перспективи і метафілософії.

Діагноз Рорті чіткий: аналітична філософія потребує радикальної терапії. Лікувати її потрібно перш за все від гносеологізму – спадкової хвороби європейської філософії. Термін «терапія» вживається Рорті як у слабкому (часткова деконструкція), так і в сильному (деконструкція) смислах. Не завжди ясно, якому смислу він надає перевагу. Його позиція щодо аналітичної філософії, критика з реверансами, свідчить, швидше, про слабший варіант. За слабким варіантом «терапії» Рорті пропонує лише провести переоцінку статусів: припинити вважати претендуючу на науковість філософію пріоритетною в порівнянні з тією, яка на це не претендує. І загалом, варто припинити ідентифікувати філософію за особливим методом та функціями. Якщо хочеться визначень, то можна сказати, що у вузькому і професійному сенсі філософія є тим, чим займаються філософи. В сильному смислі «терапія» означає не просто рівень статусів наукової і літературної філософії і не тільки зміну філософської ідеології, але й загалом відмову приписувати поняттям «філософське знання», «наукове знання» якийсь об'єктивний смисл. Можна прийти до висновку, що філософія Рорті представляє собою варіант осмислення природи комунікативної раціональності у ключі радикального постмодернізму і орієнтована проти її трактування, запропонованого Ю. Габермасом, який шукає універсальні основи суб'єкт-суб'єктного взаєморозуміння. Рорті працює в широкому полі ідей сучасної думки, синтезуючи світогляд представників постпозитивізму, лінгвістичної філософії, постструктуралізму, герменевтики та інших напрямів на базі платформ неопрагматизму.

Висновки. Неопрагматизм продемонстрував здатність вирішувати численні питання у філософії науки. Рорті та його послідовники пропонують мінімалістичний підхід до науки, який є дефляціоністським, але збагачений практикою. Провівши історико-філософський аналіз, у даній статті показано як розвивався неопрагматизм та що спільного у нього з окремими напрямками філософії науки. Представники неопрагматизму стверджують, що саме філософія прагматизму відповідає встановленим критеріям у теорії комунікацій, саме тому займаються проблематикою наукової комунікації. Прихильник антифундаменталізму Річард Рорті приходять до висновку, що аналітичні філософи мають відмовитись від прагнення обґрунтувати знання та позбутись гносеологізму.

REFERENCES

1. Habermas, J. *Entgegnung*. In: Honneth, A., Joas, H. (Hg.), *Kommunikatives Handeln*. Posts by Jürgen Habermas *Theory of Communicative Trade*. Frankfurt, 1986, 332 p.

2. *Polishhuk, N. P.* (2012). *Filosofija pragmatizmu [Philosophy of pragmatism]*. Київ. Українськij centr duhovnoї kul'turi, 400 s. (in Ukrainian).
3. *Rorti, R.* *Filosofija i zerkalo prirody [Philosophy and the mirror of nature]* (1997). Perevod s anglijskogo V. V. Celishheva. Novosibirsk: Izd-vo Novosibirskogo universiteta, 320 s. (in Russian).
4. *Filosofskij pragmatizm Richarda Rorti i rossijskij kontent [Richard Rorty's philosophical pragmatism and the Russian context]* (1997). M.: Tradicija, 286 s. (in Russian).
5. *Ulina, N. S.* (1998). *Postmodernistskij pragmatizm Richarda Rorti [Richard Rorty's postmodern pragmatism]*. Vestkom, 100 s. (in Russian).

Received 31.08.2020

Received in revised form 08.09.2020

Accepted 15.09.2020

DOI: 10.15421/272018

УДК 1:930.19 (043.5)

С. Айтoв

*Дніпровський національний університет залізничного транспорту
імені академіка В. Лазаряна, Україна, Дніпро*

НОВІТНІ ІСТОРИЧНО-АНТРОПОЛОГІЧНІ СТУДІЇ ЯК СУЧАСНА ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ

E-mail aytovspartak@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9049-5865

Анотація. Стаття досліджує складну проблематику впливу новітніх наукових розвідок історичної антропології на утворення парадигми сучасної філософії історії. Методологія даної праці заснована на реалізації принципів комплементарності, структурності, діалогічності. У студії зазначеної проблематики були залучені методи: філософської герменевтики, системно-структурний, міждисциплінарний. Новітні студії з історичної антропології проявляють теоретичну сутність сучасної філософії історії. Вона реалізується через такі пізнавальні площини осмислення історично-антропологічними розвідками змісту і значущості багатоаспектної історичної динаміки, як «історія ментальностей», «мікроісторія», «історія жінок», «нова культурна історія», «історія ідентичності», «історія пам'яті», історія ментальних аспектів політичних процесів. Сутність філософсько-історичної основи студій з «історії ментальностей» полягає в осмисленні психологічного і культурного впливу на соціуми минулого магічних уявлень, легенд та вірувань та їх ролі у суспільному розвитку. Вона проявляється також у аналізі сприймання суспільствами різних історичних епох феномена дитинства та їх ставлення до дітей.

Наукові розвідки з «мікроісторії» розподіляються на дослідження життєвого шляху окремих людей, сімей та історії мешканців локальних громад, які існували й діяли у різні часи минулого. Вони включають і реконструкцію, й осмислення значущості великих сімей у соціокультурному розвитку минулих епох. Новітні історично-антропологічні студії з «історії жінок» утворюють три теоретичні піднапрями. Відповідно до них належить аналіз соціокультурної специфіки шлюбних стосунків у минулі епохи, вивчення ролі жінок у соціально-економічному розвитку суспільства, загальні дослідження, які орієнтовані на розуміння різноманітних ментальних аспектів участі жінок у історичній динаміці.

Дослідження у царині «нової культурної історії» вивчають психологічно-культурний горизонт історично-культурних процесів та їх вплив на динаміку суспільств минулого. Аналіз кола наукових проблем, пов'язаних з реконструкцією і осмисленням уявлень про власні соціокультурні особливості різноманітних соціальних груп і соціумів минулих епох, складає основу напрями «історії ідентичності» новітніх історично-антропологічних студій. Дослідження у проблемному полі «історії пам'яті» реалізуються за трьома когнітивними рівнями. На мікрорівні відбувається аналіз пам'яті про минуле окремих особистостей та невеликих спільнот. На мезорівні здійснюється вивчення матеріальних об'єктів, котрі